

ชุมชนคลองแดนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมง

Klong Dan and Community Involvement in the Conservation of Fishing Wisdom

ชานนท์ วิสุทธิชานนท์¹, นิวัฒน์ สวัสดิ์แก้ว², พรชัย ลิขิตธรรมโรจน์³ และศรัญญ์ลักษณ เทพวารินทร์⁴

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมงของชุมชนคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูลที่เป็นชาวประมงในอดีต และชาวประมงที่ยังทำประมงในปัจจุบัน จำนวน 12 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็น ด้ความ และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย นำเสนอด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ภูมิปัญญาด้านการประมงในชุมชนคลองแดน เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์จากการทำประมงด้วยวิถีชีวิตที่อยู่กับสายน้ำลำคลอง และการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ประเด็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมง พบว่า ควรมีการรวมกลุ่มเป็นกลุ่มอนุรักษ์ประมงพื้นบ้านขึ้นในพื้นที่ เพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านนี้ให้กับเยาวชนรุ่นหลังที่สนใจ การเปิดโอกาสให้นักเรียนได้เรียนรู้จากชุมชนเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของเด็กรุ่นใหม่ รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกให้แก่คนรุ่นใหม่ให้เห็นคุณค่าภูมิปัญญาประมงแบบดั้งเดิม

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม อนุรักษ์ภูมิปัญญาประมง ชุมชนประมงคลองแดน

Abstract

This article aims to study participation in the conservation of Wisdom fishing communities of the Canal Zone, Klong Dan district, Songkhla Province, using qualitative data from in-depth interviews from the data as fishermen. Former Fisheries and Fishermen also present in 12 patients and analyzed by classification according to the interpretation and creation of inductive inference. The descriptive analysis presented the results showed that the Knowledge of the fishing community in the Canal Zone.

¹ นักศึกษาปริญญาโทรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและภาคเอกชน มหาวิทยาลัยมหาดไทย จังหวัดสงขลา 90110 ประเทศไทย

² ดร. , อาจารย์ประจำคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาดไทย จังหวัดสงขลา 90110 ประเทศไทย

³ รองศาสตราจารย์ , อาจารย์ประจำภาควิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จังหวัดสงขลา 90110 ประเทศไทย

⁴ ดร. , อาจารย์หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยมหาดไทย จังหวัดสงขลา 90110 ประเทศไทย

Resulting from the experience of fishing in a way that the water canals. And transmitted from generation to generation. Issues involved in the creation of the fishery conservation wisdom that should have been included as fishermen, conservation groups in the area. To transfer this knowledge to the younger generations interested. Opportunity for students to learn from the community to the learning process of the younger generation. As well as creating awareness for young people to appreciate the wisdom of traditional fishing.

Keywords: Community Involvement, Conservation of Fishing Wisdom, Klong Dan fishing communities

บทนำ

ภูมิปัญญาชาวบ้านถือเป็นมรดกทางความคิดที่บรรพบุรุษ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือรุ่นทวด ได้คิดขึ้นมาและใช้ความคิดและการกระทำเหล่านั้นในการดำเนินชีวิตไม่ว่าจะเป็นการเล่น การแสดง ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม พิธีกรรม การประกอบอาชีพ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นมรดกทางความคิดที่มีค่าซึ่งตีราคาเป็นตัวเลขไม่ได้ แต่น่าเสียดายที่ปัจจุบันภูมิปัญญาเหล่านั้นมีไว้ให้คนรุ่นหลังได้ดู ได้ชมและได้ศึกษาน้อยมาก (ประมวล พิมพ์เสน, 2555) เพราะไม่มีชาวบ้าน ไม่มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และสืบทอดเอาไว้ ทั้งนี้เนื่องจากความเจริญรุ่งเรืองของสังคมและเทคโนโลยี ทำให้คนรุ่นใหม่ไม่ตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาหันไปใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้การร่วมกันสืบทอดและอนุรักษ์ภูมิปัญญาเหล่านั้นได้ล้มหายตายจากไปพร้อมกับบรรพบุรุษ แต่อย่างไรก็ตามภูมิปัญญาดั้งเดิมยังมีให้เห็นอยู่บ้างตามชุมชนชนบท ซึ่งนับวันจะค่อย ๆ สูญหายไป แต่ในชุมชนเมืองแทบจะไม่เห็นเลย ถึงแม้ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะมีการจัดงานอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านออกมาบ้างแต่ก็ยังน้อยอยู่ (สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน โดยพระราชประสงค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, 2542) ดังนั้นจึงมีความเสี่ยงสูงที่ภูมิปัญญาชาวบ้านเหล่านั้นจะหายไป (ทิพย์ทิวา สัมพันธมิตร และเสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี, 2552) หากขาดการมีส่วนร่วมของทุกคนในชุมชน

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาชาวบ้านถือเป็นแนวทางการรักษาความเป็นท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี เพื่อให้คงอยู่คู่กับสังคมชนบท ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนทั้งภาคประชาชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อร่วมมือกันรักษาภูมิปัญญาที่มีคุณค่ายิ่ง เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดเจตนารมณ์ (พิชัยยุทธ สิงห์สหาย, 2546)

ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นสิ่งเกี่ยวประโยชน์ต่อส่วนรวมมากกว่าส่วนบุคคล ทั้งยังสามารถขยายผลสืบเนื่องอย่างกว้างขวาง คนส่วนใหญ่ของสังคมสามารถรับเอาภูมิปัญญานั้นๆ เข้าสู่วิถีชีวิตได้อย่างมีระบบ มีพลัง ภูมิปัญญาชาวบ้าน ไม่ใช่อภิปรัชญาที่สูงเหนือวิถีชีวิตที่ชาวบ้านจะนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันไม่ได้ แต่ภูมิปัญญาชาวบ้านที่ทรงคุณค่าจะค่อย ๆ ซึมซาบเข้าสู่นิสัยกระบวนการคิด และการกระทำจนกลายเป็นสามัญลักษณะ เป็นขนบนิยมหรือจริยวัตรปกติของชนรุ่นลูกหลาน รากเหง้าของภูมิปัญญาชาวบ้าน จึงมักเกี่ยวเนื่องกับการนำ “สภาวะ” ตามธรรมชาติที่อยู่ในวิถีชีวิตที่จะจัดการได้ หรือ “ภาวะ” ที่เกิดจากการกระทำ การเสาะแสวงหาสร้างสรรค์ของคนรุ่นก่อนๆ มาปรับให้เกื้อกูลแก่การดำรงชีวิตขั้นพื้นฐานหรือปัจจัย 4 แล้วภูมิปัญญาเหล่านั้นก็จะค่อยๆ แทรกหน่อต่อยอดเป็นภูมิปัญญาเพื่อจรรโลงจิตใจ เป็นเครื่องประเทืองอารมณ์ตลอดจนเป็นปทัสถานที่ยึดถือกันว่าเป็นความดี ความงาม เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ด้วยตระหนักในคุณค่า แห่งความรู้และภูมิปัญญาของชาวบ้านในท้องถิ่นสงขลาที่ได้สืบทอดพัฒนาซึ่งความรู้ความสามารถที่ผ่านการสั่งสมมาอย่างหลากหลาย สอดคล้องเหมาะสมกับวิถีชีวิต และมีศิลปะที่สวยงามของภูมิปัญญาบรรพบุรุษ ทั้งยังนำมาใช้เป็นแง่คิดในการพัฒนาวิถีชีวิตของคนไทยบนพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิมที่เน้นความเรียบง่าย การพึ่งพาตนเอง ความพอมีพอกิน การช่วยเหลือเกื้อกูล ความกลมกลืนและสอดคล้องกับธรรมชาติและต้องการให้ลูกหลานรุ่นหลังได้รับทราบและสืบทอดซึ่งภูมิปัญญาที่หลากหลายนั้น (วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสงขลา, 2545)

เช่นเดียวกันชุมชนคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา ถึงแม้จะไม่มีหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนาและวัฒนธรรม เพราะประชาชนเกือบร้อยละร้อยนับถือศาสนาพุทธ แต่ก็ในพื้นที่ชุมชนเก่าแก่มาแต่สมัยโบราณ อีกทั้งยังเป็นแหล่งอยู่อาศัยที่มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดนครศรีธรรมราชมีลักษณะทางกายภาพที่หลากหลายมีทั้งพื้นที่ที่ติดกับทะเล (ทะเลอ่าวไทย) และพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การทำเกษตรและเลี้ยงสัตว์ ทำให้ชาวบ้านในชุมชนคลองแดนประกอบอาชีพที่หลากหลายและด้วยความหลากหลายทางด้านกายภาพและความหลากหลายทางอาชีพทำให้มีภูมิปัญญาชาวบ้านมากมายที่น่าสนใจ” (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน, 2555) เช่น ด้านอุตสาหกรรมหัตถกรรม และโอท็อป ด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ด้านภาษาวรรณคดีวรรณศิลป์ ด้านการบริหารจัดการและบริหารธุรกิจ ด้านการแพทย์และการสาธารณสุข ด้านศาสนา จริยธรรม ด้านวิศวกรรม ด้านการประมง และด้านเกษตร (เทศบาลตำบลคลองแดน, 2555) ซึ่งภูมิปัญญาด้านต่างๆ เหล่านี้ปัจจุบันค่อนข้างที่จะได้รับความสนใจน้อยมาก ซึ่งดูได้จากอาชีพทางอาชีพที่อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำเครื่องไม้เครื่องมือในการประกอบอาชีพ คนรุ่น

หลังเลิกที่จะออกไปประกอบอาชีพที่ไม่ต้องใช้ภูมิปัญญาเหล่านี้ เช่น การเป็นแรงงานรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

ประมงเป็นอาชีพหนึ่งที่อาศัยภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสู่รุ่นลูกหลาน แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ชนรุ่นหลังไม่สืบทอดภูมิปัญญาเหล่านี้ จะเห็นได้จากเมื่อประมาณ 10-15 ปีที่แล้วในพื้นที่ หมู่ที่ 1 ตำบลคลองแดน มีประชาชนประกอบอาชีพประมงชายฝั่งประมาณ 30-40 หลังคาเรือน แต่ปัจจุบันมีประชาชนที่ประกอบอาชีพประมงเหลืออยู่ประมาณ 15-20 หลังคาเรือน เท่านั้น การลดลงของชาวประมง (ลดลงประมาณ 50 %) แสดงให้เห็นว่าภูมิปัญญาด้านการทำประมงกำลังจะหายไปและเข้าสู่ขั้นวิกฤติ

จากสถานการณ์การลดน้อยลงของภูมิปัญญาด้านการประมง ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า ชุมชนคลองแดนมีวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมงอย่างไร เพื่อที่จะให้คนรุ่นหลังตระหนักถึงคุณค่า และหันมาอนุรักษ์ภูมิปัญญาดังกล่าว เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมงของชุมชนคลองแดน

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) ได้แก่ ชาวประมงที่เคยทำประมงในอดีต ชาวประมงที่ทำประมงในปัจจุบัน ผู้นำชุมชน คนเฒ่าคนแก่ จำนวน 12 คน โดยผู้วิจัยเลือกผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับภูมิปัญญาประมง
2. พื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ชุมชนคลองแดน ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา เป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านมีอาชีพเกษตรกร คือ ทำนา ทำสวน และทำประมง
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจากผู้ให้ข้อมูล และสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม โดยสังเกตภูมินิเวศ กิจกรรมการดำเนินชีวิต การทำประมงของชาวบ้าน ชุมชนคลองแดน
4. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการนำข้อมูลมาจำแนกหมวดหมู่ตามประเด็นของการศึกษาตีความ สร้างข้อสรุปเชิงอุปนัย นำเสนอผลการวิจัยด้วยวิธีพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical description)

แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัยใช้แนวคิดหลักในการวิจัยครั้งนี้ 2 แนวคิด คือ 1) แนวคิดการมีส่วนร่วม 2) แนวคิดภูมิปัญญาในการอนุรักษ์วิถีการทำประมง โดยมีรายละเอียดดังนี้

การมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการที่เปิดโอกาสการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนตลอดทั้งกระบวนการพัฒนา เริ่มตั้งแต่การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนการดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานในกิจกรรมของการพัฒนา การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา โดยที่กิจกรรมการพัฒนานั้นๆ มีผลกระทบต่อประชาชน

แนวคิดการอนุรักษ์ หมายถึง การบำรุงรักษา การดูแล การสงวน รวมถึงการหวงแหนสิ่งที่ดีงาม การคงไว้มิให้สูญหายไป การมองเห็นคุณค่าของความรู้และสิ่งที่ได้คิดสร้างสรรค์ไว้เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต่อเศรษฐกิจและสังคม เช่น ประเพณีต่างๆ รวมถึงการส่งเสริมและการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ให้ยั่งยืนต่อไป

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง สิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ สะสม การสังเกต การทดลองใช้ ถ่ายทอดประสบการณ์มาเป็นระยะเวลายาวนาน เป็นความคิด ความเชื่อ และองค์ความรู้ของชุมชนท้องถิ่นเพื่อให้ดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมอย่างเป็นธรรมชาติ และพัฒนาการทางวัฒนธรรมที่ตั้งอยู่บนรากฐานของการเรียนรู้จากความจริงในการดำเนินชีวิตที่สั่งสมความรู้ต่อกันมากกลายเป็นประเพณี วัฒนธรรม พิธีกรรม วิถีคิด ที่มีคุณค่าจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตในปัจจุบันภูมิปัญญาท้องถิ่นหากได้รับการพัฒนาปรับปรุงประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัจจุบันย่อมทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นยังคงอยู่และเป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ผลการวิจัย

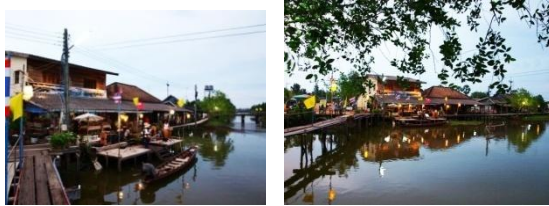
1. บริบทและภูมินิเวศชุมชนคลองแดน

ภูมินิเวศของชุมชนคลองแดนพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำ ลำคลองเป็นสายหลักในการดำรงชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ โดยมีลำคลองขนาดใหญ่กั้นระหว่าง อ.ระโนด จ.สงขลา และ อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช "คลองแดน" คือ ชื่อคลอง และชื่อชุมชนที่ตั้งอยู่ริมฝั่งคลองเล็กๆ อันเป็นเส้นแบ่งเขตกันสองจังหวัด ฝั่งวัดขึ้นอยู่กับ ต.รามแก้ว อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช แต่อีกฝั่งคลองที่เชื่อมโยงด้วยสะพานไม้คือ ต.คลองแดน อ.ระโนด จ.สงขลา การเดินทางไปคลองแดนจะเริ่มจากตัวเมืองนครศรีธรรมราช หรือ ตัวเมืองสงขลา ระยะทางราว 100 กิโลเมตรเหมือนกัน จากจังหวัดสงขลาวิ่งไปตามทางหลวงหมายเลข 408 ผ่านแยกรับแพรก

ผ่านสะพานท่าเข็น สังเกตป้ายทางเข้าตลาดน้ำย้อนยุคคลองแดนซ้ายมือ ตรงเข้าไปอีกประมาณ 3 กิโลเมตร จะพบตลาดน้ำอยู่ทางซ้ายมือ มีป้ายสังเกตชัดเจน เมื่อเกือบร้อยปีที่แล้วชุมชนคลองแดนถือเป็นชุมชนใหญ่มากสำหรับยุคสมัยที่ความสะดวกสบายในการเดินทางโดยถนนยังไม่เกิดขึ้น

อาณาเขตของชุมชนคลองแดนด้านทิศเหนือ ติดกับ ต.หน้าสตน อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช ทิศใต้ ติดกับ ต.ท่าบอน อ.ระโนด จ.สงขลา ทิศตะวันออก ติดกับ อ่าวไทยทิศตะวันตก ติดกับ ต.แดนสงวน อ.ระโนด จ.สงขลา จำนวนประชากรในเขต อบต. 4,014 คน และจำนวนหลังคาเรือน 1,147 หลังคาเรือน อาชีพหลัก ทำนาอาชีพเสริม ทำประมง รับจ้าง

ชุมชนคลองแดนได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ตลาดน้ำ เพื่อให้ชุมชนได้ค้าขายและสร้างกระแสการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยทำเป็นตลาดน้ำย้อนยุค สำหรับตลาดน้ำย้อนยุคดังกล่าวถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งช้อปปิ้งที่มีชื่อเสียงมากแห่งหนึ่งของสองจังหวัดคือ นครศรีธรรมราชและสงขลา โดยการเดินทางสัญจร ทางน้ำคือทางเลือกเดียวในการเชื่อมโยงและค้าขายของผู้คนต่างถิ่นกัน (องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน, 2556)

ภาพที่ 1 สภาพภูมินิเวศตลาดน้ำคลองแดน

2. ภูมิปัญญาชาวประมงชุมชนคลองแดนด้านการประมง

ภูมิปัญญาชาวประมงชุมชนคลองแดนด้านการประมงพบว่า ชาวประมงส่วนใหญ่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จากพ่อแม่ที่ทำอาชีพประมงมาตั้งแต่สมัยอดีต ถ่ายทอดให้กับรุ่นลูกผ่านประสบการณ์และการเรียนรู้จากการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ ภูมิปัญญาในการทำเครื่องมือประมง ฤดูกาลในการจับปลา และการดูสภาพดินฟ้าอากาศในการจับปลา

2.1 ภูมิปัญญาในการทำเครื่องมือประมง ชาวประมงพื้นบ้านรุ่นปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์พบว่า พ่อแม่หรือพี่ป้าน่าจะได้อบรมวิธีการออกเรือหาปลา และการทำเครื่องมือประมง โดยนำวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่นมาทำดักค้ำกล่าวของ สมนึก ที่ว่า “..แต่พ่อเป็นคนสอนให้ออกเลาปลา เพราะพ่อแก่ออกเลาเป็นอาชีพ อีกอย่างผมเรียนหนังสือแค่ ป.6 แกสอนให้ทำโน้นทำนี้ เอาจงที่มีแถวบ้านมาใช้ประโยชน์มาทำเป็นเครื่องมือหาปลาทั้งรากโกงกาง พตพร้าว ก็ยังทำเป็นทุ่นให้อวนลอยได้” (สมนึก, 2557) จากคำกล่าวของสมนึก ชูลิ่งห์แค แสดงให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรใน

พื้นที่มาทำประโยชน์และการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น จากบรรพบุรุษมาทำเครื่องมือประมง เช่น อวนลอย นอกจากนั้นวัสดุที่ใช้ทำเครื่องมือประมงยังเป็นวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ ไม้โกงกาง

เช่นเดียวกับคำกล่าวของอำพร ที่ว่า “ที่ทำอาชีพออกเลหาปลาเป็นตั้งแต่เจ็ดๆ เพราะน้ำเขยเป็นคนสอน และพาออกเรือไปหาปลาแรกเจ็ดๆ พอเริ่มใหญ่ก็เริ่มทำเป็นอาชีพเลี้ยงตัวเอง จนทำเครื่องมือหาปลาเป็นหลายสิ่ง ไม่ว่าจะเป็น ไชหมึก หวังตักปลา หวังตักปู ทำเป็นเพ ทำเอาจากของที่มีอยู่แค่บ้าน ต้นตอมั่ง ทางพร้าวมั่ง แต่มั่งนี้ไม่ค่อยเห็นแล้ว” (อำพร, 2557) นี่ก็เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาและถ่ายทอดอาชีพจากรุ่นสู่รุ่น

2.2 ฤดูกาลในการจับปลา และความสัมพันธ์กับการวางเครื่องมือประมง จากการสัมภาษณ์พบว่า ในการจับปลาชาวบ้านจะต้องดูเดือนว่าเป็นเดือนไหนที่สามารถจับปลาได้ และใช้เครื่องมือประมงแบบประจำที่ หรือเครื่องมือประมงแบบไม่ประจำที่ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมในการจับปลา บางฤดูพ่อแม่ปู่ย่าตายายจะห้ามไม่ให้จับปลา เพราะเป็นฤดูการวางไข่ หากจับปลาในช่วงนั้นจะทำให้ปลาบางชนิดสูญพันธุ์หรือบางชนิดลดลง

3. การสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์

การสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ ส่วนใหญ่พบว่า ชาวประมงต้องการให้เกิดการรวมกลุ่มอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมง โดยให้ก่อตั้งเป็นกลุ่มเน้นคนที่มีความรู้ความชำนาญด้านประมงเพื่อให้ความรู้ด้านการทำเครื่องมือประมง และสอนวิถีประมง

สำหรับวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาประมงให้แก่เยาวชนรุ่นหลัง ไม่ว่าจะเป็นวิธีการทำเครื่องมือ วิธีการทำประมง โดยมีหน่วยงานภาครัฐ เช่น โรงเรียน เจ้าหน้าที่ประมง และภาคเอกชน เช่น กลุ่มผู้เลี้ยงปลา จัดโปรแกรมให้นักเรียนมีชั่วโมงเรียนรู้และอนุรักษ์ภูมิปัญญาประมง โดยจัดกลุ่มให้นักเรียนเข้าสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน อาจจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน บรรยายทฤษฎีโดยเจ้าหน้าที่ประมง หลังจากนั้นจัดกิจกรรมกลุ่มแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชน โดยสอนวิธีการทำเครื่องมือประมง จากวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และการทำประมงโดยใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิม ดังคำกล่าวของวิฑูณ (2556) ที่ว่า “...คนแก่ ๆ ต้องช่วยกันสอนเด็กรุ่นใหม่ ต้องบอกให้หมั่นได้รู้ว่าทำแหทำพันพริ้อ ทำอวนทำพันพริ้อ ทำกลุ่มขึ้นมาจะได้...”

เช่นเดียวกับคำกล่าวของยุทธ (2556) ที่ว่า “...อยากให้มีส่วนร่วมเกิดขึ้น กะต้องช่วยๆ กัน โดยเฉพาะคนแก่ๆ ที่ทำเป็น...ให้ไปสอนเด็กตามโรงเรียนมั่ง อาทิตย์นึงสักหนึ่งชั่วโมงทำเป็น...”

นอกจากนั้นยังพบว่า ภูมิปัญญาได้ลดลงตามจำนวนผู้ที่ประกอบอาชีพชาวประมงที่เหลืออยู่เพียงไม่กี่ครัวเรือน อย่างเช่น การทำไชตักปลาหมึกจากไม้กระดิ่งและทางมะพร้าว

(อุปกรณ์ที่ใช้จับปลาหมึก) ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษทำสืบทอดกันมา ในปัจจุบันนี้แทบจะไม่มีและหาดูได้ยากแล้ว อันเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น การเข้ามาของเครื่องมือสมัยใหม่และความสะดวกของชาวประมงเอง รวมไปถึงการไม่ต้องเสียเวลาทำเครื่องมือเอง ซึ่งอาชีพอื่นและภูมิปัญญาด้านอื่นก็ประสบปัญหาไม่ต่างกัน คือไม่มีผู้ที่มาสืบทอด หรือแทบที่จะไม่มีเลย หากเวลาล่วงเลยไปนานเข้าแล้วภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นมรดกชิ้นสำคัญเหล่านั้นจะยังคงเหลือให้ลูกหลานได้ดู ได้ชม ได้ศึกษา อีกหรือไม่ หากยังขาดความร่วมมือที่จะอนุรักษ์ของคนในท้องถิ่นเอง

สรุป

การสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการประมงควรเป็นเรื่องของทุกคน ซึ่งหลายฝ่ายควรให้ความสำคัญกับการประมง ทั้งนี้เนื่องจากสมัยปัจจุบันการทำประมงขาดคนสืบสาน เพราะเป็นงานที่ต้องอาศัยความชำนาญเฉพาะตัว และเรียนรู้ตัวต่อตัวจากบรรพบุรุษไม่มีการสอนในโรงเรียนเยาวชนได้หันไปเรียนในระบบโรงเรียนมากขึ้นและมองว่าการทำประมงเหน็ดเหนื่อยมากกว่าการทำงานนั่งโต๊ะ หรืองานในโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้เงินเป็นรายเดือน ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ที่คนในชุมชนคลองแดนจะร่วมกันอนุรักษ์โดยทำให้เกิดความร่วมมือระหว่างบ้านกับโรงเรียนโดยจัดให้มีชั่วโมงในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับนักเรียนจัดกิจกรรมให้ครูพานักเรียนมาร่วมเรียนรู้ในชุมชนให้ชาวบ้านที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการประมงมาสอนให้กับนักเรียน

เอกสารอ้างอิง

- ทิพย์ทิวา สัมพันธ์มิตร และเสาวลักษณ์ รุ่งตะวันเรืองศรี. (2552). *การพัฒนาฐานการเรียนรู้ของชุมชนเพื่อการอนุรักษ์เขาคอหงส์: กรณีศึกษา วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์*.
เทศบาลตำบลคลองแดน. (2555). *ทะเบียนคลังปัญญาผู้สูงอายุ ตำบลคลองแดน สงขลา: เทศบาลตำบลคลองแดน*.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2555). *การประยุกต์วรรณกรรมคำสอนอีสานโดยชุมชนมีส่วนร่วมเพื่อส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิชัยยุทธ สิงห์สหาย. (2546). *การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการดำเนินโครงการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง: ศึกษาเฉพาะกรณีกิ่งอำเภอคลองเขื่อน จังหวัดฉะเชิงเทรา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

หนังสือเฉลิมพระเกียรติ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว: วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสงขลา พ.ศ. 2545. (2545). หน้า 233-254.

หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12 (5 ธันวาคม 2542) กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรม

วัฒนธรรมไทย.

องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน. (2556). แผนพัฒนาสามปีองค์การบริหารส่วนตำบลคลอง

แดน. สงขลา: องค์การบริหารส่วนตำบลคลองแดน.

อำพร. (8 กุมภาพันธ์ 2556). สัมภาษณ์ที่บ่อเลี้ยงกุ้งอำพร ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด

จังหวัดสงขลา

ยุทธ. (15 กุมภาพันธ์ 2556). สัมภาษณ์ที่ตลาดน้ำคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

วิฑูณ. (25 กุมภาพันธ์ 2556). สัมภาษณ์ที่ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

สมนึก. (18 กุมภาพันธ์ 2556). สัมภาษณ์ที่ตำบลคลองแดน อำเภอระโนด จังหวัดสงขลา